

Η έναρξη και η λογική των οθωμανικών σπουδών στο Πανεπιστήμιο Κρήτης

Γρηγόρης Μ. ΣΗΦΑΚΗΣ

ΤΟ Πανεπιστήμιο Κρήτης διαφέρει αρκετά από τα λεγόμενα περιφερειακά Α.Ε.Ι. της χώρας ως προς το ότι οι άνθρωποι που ονειρεύτηκαν και επιδίωξαν την ίδρυσή του δεν ήταν πολιτικοί παράγοντες που ήθελαν να ενισχύσουν την τοπική οικονομία, αλλά λόγιοι και επιστήμονες που ισχυρίζονταν ότι η Κρήτη, γενικότερα, και το Ηράκλειο, ειδικότερα, μπορούσαν να υποστηρίξουν το νεοσύστατο ίδρυμα—λιγότερο υλικά και περισσότερο πνευματικά—λόγω της ιδιαίτερης ιστορικής και πολιτισμικής φυσιογνωμίας του νησιού. Αυτό τουλάχιστον ήταν το σκεπτικό της πρότασης και συνάμα ευχής, την οποία εξέφρασε ομόφωνα η ολομέλεια του Α' Διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου, που έγινε το 1961 στο Ηράκλειο, για να εορτασθεί η χιλιετηρίδα της απελευθέρωσης της Κρήτης το 961 από τους Σαρακηνούς, ύστερα από πολιορκία του Χάνδακα επί εννέα μήνες από τον στρατηγό (και λίγο αργότερα αυτοκράτορα του Βυζαντίου) Νικηφόρο Φωκά.

Πρέπει να σημειωθεί ότι ο πρόεδρος του συνεδρίου εκείνου ήταν ένας Χανιώτης λόγιος, ο καθηγητής της βυζαντινής φιλολογίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, Νικόλαος Β. Τωμαδάκης, και μέλη του συνεδρίου, που είχε οργανώσει η προσφάτως ιδρυθείσα (το 1951) Εταιρία Κρητικών Ιστορικών Μελετών (Ε.Κ.Ι.Μ.), ήταν η αφρόκρεμα των αρχαιολόγων, ιστορικών και φιλολόγων της χώρας, και οι περισσότεροι ξένοι κρητολόγοι. Η εν λόγω Εταιρία είχε ιδρύσει το Ιστορικό Μουσείο Κρήτης το 1953, ενώ την προηγούμενη χρονιά είχε ανοίξει και πάλι τις πύλες του το άλλο λαμπρό ίδρυμα—απαράμιλλο κόσμημα της Κρήτης—, το Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου, το προσωπικό του οποίου, με επικεφαλής τον αείμνηστο Νικόλαο Πλάτωνα, είχε κατορθώσει να σώσει τους μινωικούς θησαυρούς του, κατά τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής, θάβοντάς τους σε βαθιές υπόγειες τάφρους. Το μεγάλο εκείνο συνέδριο, εξάλλου, είχε στεγαστεί στη Βασιλική του Αγίου Μάρκου, τον

καθεδρικό ναό του ενετικού Χάνδακα, που είχε μόλις αποκατασταθεί ακριβώς για να το φιλοξενήσει.

Τα πράγματα δυστυχώς δεν εξελίχθηκαν κατά την ευχή των κρητολόγων συνέδρων. Το τρίτο πανεπιστήμιο της χώρας—εξαιρουμένων των «μεγάλων» σχολών (κατά τα πρότυπα των γαλλικών grandes écoles) που προϋπήρχαν: του Μετσόβιου Πολυτεχνείου κυρίως, της Ανωτάτης Εμπορικής, της Παντείου, της Γεωπονικής Σχολής...—το τρίτο, λοιπόν, πανεπιστήμιο ήταν το Πανεπιστήμιο Πατρών, που ιδρύθηκε το 1964. Ακολούθησε το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων το 1970 και το 1973, λίγο πριν από το τέλος της δικτατορίας των Συνταγματαρχών, τα Πανεπιστήμια Θράκης και Κρήτης. Το δικό μας, τριχοτομημένο σε Πολυτεχνείο Κρήτης στα Χανιά και σε δύο ομάδες σχολών του Πανεπιστημίου στο Ρέθυμνο και το Ηράκλειο.

Όλα τα νέα Α.Ε.Ι. (και Τ.Ε.Ι.) από την αρχή της δεκαετίας του 1960 κι έπειτα ιδρύθηκαν για τους ίδιους λόγους και με τον ίδιο τρόπο: (α) Για να ικανοποιηθούν πολιτικές πιέσεις και να ενισχυθούν οι αντίστοιχες τοπικές οικονομίες, χωρίς καμιά μελέτη σκοπιμότητας, χωρίς να ληφθούν υπόψη οι ανάγκες της χώρας σε επιστημονικό / ερευνητικό δυναμικό. (β) Με τον διορισμό μιας ολιγομελούς Διοικούσας Επιτροπής, η οποία θα φρόντιζε, πρώτα πρώτα, για την άμεση υποδοχή φοιτητών και κάποια προσωρινή στέγαση των λειτουργιών του ιδρύματος και, κατόπιν, για την οργάνωση μαθημάτων, την ανεύρεση διδασκόντων, τις εκλογές των πρώτων καθηγητών και την αναζήτηση μόνιμων εγκαταστάσεων.

Εξάλλου, η σύνθεση των μελών μιας Διοικούσας Επιτροπής άλλαζε εν όλω ή εν μέρει με τις εναλλαγές των κομμάτων στην εξουσία (ή μόνο των αρμόδιων υπουργών) για λόγους που ο αναγνώστης αυτού του κειμένου μπορεί να φανταστεί. Στην περίπτωση του Πανεπιστημίου Κρήτης, η πρώτη μεταδικτατορική Διοικούσα Επιτροπή έβαλε τις βάσεις της οργάνωσης δύο σχολών: της Φιλοσοφικής στο Ρέθυμνο και της Φυσικομαθηματικής στο Ηράκλειο. Πρόεδρος της Επιτροπής ήταν ο αείμνηστος Μανούσος Μανούσακας και βασικοί συντελεστές της οργάνωσης των δύο αντίστοιχων σχολών ήταν οι επίσης αείμνηστοι Νικόλαος Μ. Παναγιωτάκης και Δημήτριος Κατάκης. Οι άνθρωποι αυτοί (και ιδίως ο Ν.Μ.Π.) είχαν τη φιλοδοξία να θεμελιώσουν ένα πανεπιστήμιο Μεσογειακό, που να έχει την προσοχή του στραμμένη προς την Ανατολή και προς την Αφρική. Γι' αυτό σχεδίασαν έναν Τομέα Ανατολικών και Αφρικανικών Σπουδών στο πλαίσιο του Τμήματος Ιστορίας

και Αρχαιολογίας. Την ίδια, άλλωστε, φιλοδοξία υιοθέτησε αργότερα και το Ινστιτούτο Μεσογειακών Σπουδών του Ιδρύματος Τεχνολογίας και Έρευνας, που συναποτέλεσε ένα μοναδικό για τα ελληνικά πράγματα οικοσύστημα μαζί με το Πανεπιστήμιο Κρήτης (που αντέχει ακόμα χάρη στα εντυπωσιακά επιτεύγματά του, παρά τον πόλεμο που του γίνεται από δεξιά και αριστερά—στην κυριολεξία).

Δεν είναι, λοιπόν, τυχαίο που στην πρώτη κιόλας ομάδα διδασκόντων που προέκυψε από τις εκλογές του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας εξελέγησαν τέσσερεις καθηγητές στον παραπάνω τομέα: Οι τουρκολόγοι Ελισάβετ Ζαχαριάδου και Βασίλης Δημητριάδης, ο αραβολόγος Δημήτριος Γούτας και ο αφρικανολόγος Γιάννης Μαρκάκης. Τις αραβικές και αφρικανικές σπουδές υπηρέτησαν επάξια οι κκ. Γούτας και Μαρκάκης, αλλά χωρίς να ριζώσουν στην Κρήτη ή να φροντίσουν για τη διαδοχή τους. Δεν είναι, όμως, διόλου τυχαίο που οι οθωμανολόγοι αποτέλεσαν ομάδα που εργάστηκε συντονισμένα και πολύ παραγωγικά, ξεκίνησαν και προώθησαν σε αξιοθαύμαστο βαθμό μεγάλα ερευνητικά, εκδοτικά και διδακτικά προγράμματα (σε συνεργασία με το Ινστιτούτο Μεσογειακών Σπουδών και τις Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης) και, το κυριότερο, άφησαν πίσω τους μια δεύτερη άριστα συντονισμένη ομάδα τριών συναδέλφων τους που, ενώ είναι ακόμα πολύ νέοι, διακρίνονται ήδη διεθνώς για τα επιστημονικά τους επιτεύγματα.

Αυτό που θέλω να επισημάνω εδώ είναι ότι, πέρα από τα επιστημονικά προσόντα και τις ατομικές αρετές του κάθε επιστήμονα, αυτό που συνέιχε και συνέχει τους τουρκολόγους του Ρεθύμνου είναι η αλληλοστήριξη και συνεργασία τους ως μελών μιας ομάδας. Αυτό οφείλεται σε κάποιο βαθμό στην πολιτική της Διοικούσας Επιτροπής και τις οδηγίες που είχαν δοθεί στα εκλεκτορικά σώματα όλων των Σχολών να επιλέξουν τους πρώτους καθηγητές του Πανεπιστημίου με μόνο κριτήριο την επιστημονική αριστεία, χωρίς να επιδιώξουν να καλύψουν όλες τις συναφείς περιοχές ενός τμήματος ή σχολής, πράγμα που θα μπορούσε να επιτευχθεί μόνο σταδιακά, με την πάροδο του χρόνου.

Η εξαιρετική επιτυχία του πρώτου διεθνούς συμποσίου με τον αισιόδοξο τίτλο «Αλκυονίδες Ημέρες στην Κρήτη» τον Ιανουάριο του 1991, όπως αξιολογήθηκε από τον διαπρεπή Άγγλο οθωμανολόγο, Καθηγητή Colin Heywood, στην εκτενή βιβλιοκρισία των Πρακτικών του συμποσίου την οποία δημοσίευσε στο *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* (Λονδίνο, 1996), μας έκαμε όλους υπερήφανους—ιδιαίτερα τον Καθηγητή Ε. Ν. Οικονόμου, που ως Πρόεδρος του Ι.Τ.Ε.

είχε τη φιλοδοξία να δημιουργήσει ένα κέντρο επιστημονικής αριστείας στην Κρήτη. Όπως γράφει, λοιπόν, ο Heywood: «Το *πάλλιον* [συμβολικός μανδύας] της επιστημονικής αυθεντίας στην πρώιμη οθωμανική ιστορία, που κάποτε ανήκε και φυλασσόταν εδώ [στο Λονδίνο] σαν πολύτιμο αγαθό, αναπαύεται τώρα στην πάλαι ποτέ οθωμανική μεσογειακή “μεγαλόνησο”».

